

נטיעת אילנות בערב שביעית

ב. נטיעה בערב שביעית

נאמר במשנה:

משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ו:

אין נוטעין, ואין מבריכין (כופפים) זמורת הגפן בארץ ומכסים אותה בעפר, בשביל להצמיח אילן נוסף), ואין מרכיבין (מביאים ענף של אילן ומרכיבין אותו על גב אילן אחר שהוא ממינו) [בערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה (שזהו הזמן שלוקח לנטיעה להיקלט בארץ). ואם נטע או הבריק או הרכיב - יעקור. רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים לשתי שבתות (שבועיים).

❖ **חשוב, האם האיסור לנטוע קודם שביעית הוא משום תוספת שביעית?**

בגמרא נאמר על משנה זו:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף י עמוד ב:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לדברי (תנא קמא) האומר שלשים - צריך (לנטוע) שלשים ושלשים (יום לפני ראש השנה, סך הכל שלשים יום), לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום.

רש"י מסכת ראש השנה דף י עמוד ב:

צריך שלשים ושלשים - שלשים לקליטה, ושלשים לתוספת (שביעית). כלומר על מנת שהאילן לא יקלט בתוספת שביעית, חייב לנטוע שלושים יום לפני (כן).

❖ **ממתי אסור לנטוע בערב שביעית על פי רש"י? מדוע?**

❖ **מה יהיה הדין בזמן הזה?**

בדברי רש"י מבואר שישנו איסור שתקלט הנטיעה אף בתוספת שביעית, ומבואר שהאיסור לדעתו הוא משום תוספת שביעית. התוספות חלקו על רש"י ופירשו את דברי רב נחמן באופן אחר:

תוספות מסכת ראש השנה דף י עמוד ב:

ומפרש ר"ת דהכי קאמר רב נחמן: לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית צריך שלשים ושלשים לענין ערלה (לכל נטיעה של עץ פרי יש למנות שלוש שנים מיום קליטתה, ורק אז ניתן לאכול מפירותיה. ומתחילים למנות מראש השנה, אולם אם נקלט שלושים יום לפני ראש השנה, נחשבים לו ימים אלו לשנה שלמה, ועל כן צריך לחשב את זמן הקליטה בתוספת שלושים יום), פירוש, ולא אתי לפרושי מתניתין אלא מערלה, אבל לענין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה. ולר' יהודה דקולטת בג' ימים מותר לקיים (את הנטיעה אם נטע שלושה ימים קודם ראש השנה, ואינו חייב לעקור) כיון דלא נקלט בשביעית, אף על פי שנטעה באיסור בתוספת שביעית ג' ימים לפני ראש השנה.

❖ **לדברי ר"ת, החל ממתי אסור לנטוע בערב שביעית?**

❖ **לדבריו, האם יש משמעות הלכתית לעניין תאריך איסור נטיעת אילנות בזמן הזה, שתוספת שביעית אינה נוהגת?**

הרמב"ן פירש את דברי הגמרא באופן אחר מרבינו תם:

חידושי הרמב"ן מסכת ראש השנה דף ט עמוד ב:

ויש לפרש ולומר, דודאי אסור לנטע ערב שביעית אלא בכדי שתקלוט ותעלה לנטיעה זו שנה קודם שביעית, לא משום תוספת שביעית שאין תוספת אלא

הקדמה:

נצטוונו לשבות מכל מלאכת השדה בשנה השביעית. בשנה זו עוזב האדם את עיסוקיו החומריים, ומתפנה לעסוק בצרכי הנפש ולהתעלות רוחנית. דבר המחדיר בנו את הידיעה שהארץ וכל הברכה הנובעת ממנה מגיעה מאת ה', ובידו לספק צרכינו גם כשאנו שובתים. קיבלו רבותינו הלכה למשה מסיני, שאף סמוך לכניסת השנה השביעית מתחילים חלק מאיסורי העבודה, זמן זה נקרא תוספת שביעית. אכן, תוספת זו אינה נוהגת בימינו, אולם איסורי הנטיעה והזריעה קודם שביעית קיימים גם כיום.

א. תוספת שביעית

נאמר במשנה:

משנה מסכת שביעית פרק ב משנה א:

עד אימתי חורשין בשדה הלבן (שדה תבואה) ערב שביעית (בשנה השישית, הסמוכה לפני שנת השמיטה) - עד שתכלה הליחה (לחות הקרקע), כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות (קישוא ודלעת). אמר ר' שמעון... בשדה הלבן עד הפסח (שאז בדרך כלל נגמרת לחות הקרקע), ובשדה האילן עד עצרת (שעד אז החרישה יפה לפירות ששית, ומשם והלאה אסור שהוא כמתקן פירות שביעית. רש"י).

רש"י מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב:

שתכלה הלחה - שכליו הגשמים של שנה ששית, דעד ההיא שעתא מהני (שעד אותו זמן מועילה) חרישה לזריעה דשנה זו (הששית). אבל משתכלה הלחה - אינו יכול לחרוש, דמחזי כחורש לצורך שביעית.

❖ **מהו טעם האיסור לחרוש קודם שביעית?**

במשנה מבואר שהחל מפסח ועצרת ישנו איסור לחרוש בערב שביעית משום שנראה כמתקן האדמה לצורך השביעית. בגמרא ביארו שתוספת שביעית אינה נוהגת בזמן הזה, ומתוך כך ביארו מהו המקור והתוקף של תוספת שביעית:

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ג עמוד ב - ד עמוד א:

ואמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו (פסח ועצרת) ובטלום (ואמרו שניתן לחרוש עד ראש השנה)... ידידו היא (וכי תוספת שביעית היא תקנת חכמים שיוכלו לבטלה)? הלכה למשה מסיני היא!... אמר רב אשי... כי גמירי הלכתא (נלמדה ההלכה) - בזמן שבית המקדש קיים... אבל בזמן שאין בית המקדש קיים - לא (ורבן גמליאל התיר בזמן שאין בית המקדש קיים. רש"י).

❖ **מהו מקור האיסור של תוספת שביעית?**

❖ **כיצד יכלו רבן גמליאל ובית דינו לבטל את תוספת שביעית?**

וכן פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה א:

עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח, ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

❖ על פי ביאורו של החזון איש, מדוע לדעת רבינו תם ישנו איסור שתקלט הנטיעה בשביעית?

אולם, הגרש"ז אויערבך חלק על דבריו, וכתב שיש להחמיר לפחות שלא תקלט הנטיעה בשביעית כדעת רבינו תם:

מנחת שלמה קמא סימן נא אות ב:

גם נראה דבאה דתנן בשביעית: אין נוטעין ערב שביעית פחות מל' יום, מבואר דלדעת רש"י והר"ש והרא"ש, שלא הזכירו כלל הטעם של מובין לערלה, יש איסור לנטוע בערב שביעית אם הקליטה תהא בתוספת שביעית, ואם כן כל שכן שאסור לנטוע בזמן הזה אם הקליטה תהא בשביעית, וכן נראה גם בדעת ר"ת שבתוספות, דאף שאסור לזרוע בתוספת שביעית בכל ענין, אפילו הכי אינו חייב לעקור אלא אם כן נקלט בשביעית, ומשמע שם דאין זה קשור עם האיסור של תוספת שביעית כי אם רק מפני זה שגרם לקליטה בשביעית... ונמצא דלדידהו שפיר אסור גם בזמן הזה לנטוע אילן סרק אם הקליטה תהא בשביעית.

מאידך, הגר"מ אליהו החמיר בכל נטיעת עצים החל מט"ו באב:

שו"ת מאמר מרדכי (הגר"מ אליהו) חלק ה סימן א:

הנראה למעשה הוא, שאף על פי שדחקו ופרשו את הרמב"ם בדרכים שונות, אין לנו מנוס מפשט דבריו שאסור בכל האילנות, בין אילן מאכל ובין אילן סרק... אשר על כן, כיוון שמוכח מהרמב"ם שלא חילק בין אילן מאכל לבין אילן סרק, שדעתו לאסור - אין להקל בנטיעת עצי סרק מ"ד יום לפני ראש השנה, כמו באילני מאכל.

להלן טבלה עם סיכום השיטות:

רש"י	בזמן הבית	בימינו
החל מט"ו באב: אסור אף בדיעבד משום תוספת שביעית.	גרש"ז אויערבך: אסור מט"ו אלול.	אסור
תוספות	א' באלול עד ט"ו באלול: אסור משום תוספת שביעית. בדיעבד מותר. ט"ו באלול ואילך: אסור אף בדיעבד, משום שנקלט בשביעית.	גרש"ז אויערבך: אסור מט"ו אלול. חזו"א: מותר עד כניסת השנה.
רמב"ן, רמב"ם (על פי רמב"ן, חזון איש)	אילני מאכל: החל מט"ו באב: אסור משום מראית העין, אף בדיעבד. אילני סרק: מותר עד כניסת השנה.	אילני מאכל: החל מט"ו באב: כל נטיעה אסורה משום מראית העין, אף בדיעבד.
רמב"ם (על פי מהר"י קורקוס, הגר"מ אליהו)	החל מט"ו באב: אסור משום מראית העין, אף בדיעבד.	אסור

ד. הלכה למעשה

כך נפסק בחוברת הלכה כסדרה שביעית:

- יש להיערך לשתילת עצים ושאר צמחים בשנה הקודמת לשמיטה. עצי פרי חשופי שורש ניתן לנטוע עד ט"ו באב בשנה הסמוכה לשמיטה (עצים הבאים עם גוש אדמה, לעיתים ניתן לשתול עד מועד מאוחר יותר, ויש להיוועץ על כך עם רב היחידה).
- עצי סרק ושיחי נוי מותר לנטוע עד ט"ו באלול.
- ניתן לזרוע גרעיני ירק בכדי שיעלו מעל פני הקרקע לפני ראש השנה (כל מין לפי טבעו, ועל כל פנים לא פחות משלשה ימים קודם ראש השנה).
- ירקות חשופי שורש ופרחי נוי מותר לשתול עד כ"ו באלול.

בחריש הנכנס לשביעית, אלא גזרת חכמים היא מפני שאדם מונה שנים לערלה ולרבעי (לאחר שלוש שני ערלה, בשנה הרביעית לנטיעתו נקרא העץ נטע רבעי וכל פירותיו קדש לה') וכל ששנה ראשונה שלו שביעית היא (כגון אם נקלטה הנטיעה פחות משלושים יום קודם ראש השנה, שהשנה הראשונה למניין שנות הערלה נמנית בשנת השמיטה), יאמרו בשביעית נטע, לפיכך אמרו יעקור... וכענין הזה ראיתי להרמב"ם ז"ל.

❖ כיצד פירש הרמב"ן את האיסור לנטוע בערב שביעית?

❖ האם בימינו קיים איסור זה?

הרמב"ן כתב שדעת הרמב"ם כדעתו. עיינו בלשון הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה יא:

אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ראש השנה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנטע או המבריק או המרכיב ערב שביעית קודם ראש השנה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור.

❖ כיצד יתפרשו דברי הרמב"ם על פי הרמב"ן?

מהר"י קורקוס ביאר את דעת הרמב"ם באופן אחר:

ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה יא:

דלפי זה יצא לנו... בזמן שאין מקדש חמירא (חמורה) נטיעה מחרשה, דחרישה מותרת עד ראש השנה... ואילו נטיעה אסורה מ"ד ימים קודם ראש השנה. וצריך טעם למה, ואפשר שהטעם בזה הוא... דבנטיעה איכא למיחש למראית העין טפי, שהרואה הנטיעה הקטנה בשביעית יטעה לומר שבשביעית נטעו, כי אין הכל מבחינים בין נטיעה של חודש לנטיעה של חודשיים.

❖ כיצד מתפרשים דברי הרמב"ם על פי מהר"י קורקוס?

❖ מה תהיה הנפקא מינה בין הסבר הרמב"ן ברמב"ם להסבר המהר"י קורקוס בדבריו?

החזון איש הכריע כדברי הרמב"ן:

חזון איש שביעית סימן כה ס"ק יג:

ומה שכתב הרמב"ם 'מראית העין', היינו 'מונין' (שנות ערלה, כפירוש הרמב"ן)... ולא יתכן לפרש דפחות מל' יום מיחלפא להו לאינשי לומר שהוטע בשביעית, דאם כן למה מותר לרבי מאיר, דיום אחד בשנה חשיב שנה (לדעת רבי מאיר אף יום אחד יכול להיחשב כשנה מבחינה הלכתית, ולא צריך שלושים יום. ואם כן לדעתו יהיה מותר לנטוע חמישה עשר יום לפני ראש השנה, ובזמן כזה גם כן אנשים יוכלו לטעות ולומר שניטע בשביעית)? אלא ודאי כוונת הרמב"ם 'מונין'.

❖ מהי ראיית החזון איש להסבר הרמב"ן ברמב"ם?

ג. נטיעת אילנות סרק בערב שביעית

על פי שיטת הרמב"ן נראה שאין איסור לנטוע אילנות סרק אף סמוך לשביעית, שהרי אין מונים להם שנות ערלה. וכן כתב החזון איש להקל, וכתב שניתן להקל אף לדעת רבינו תם:

חזון איש שביעית סימן כה ס"ק יג:

והנה מבואר כאן ברמב"ן, שזורעין ונוטעין אילן סרק סמוך לשביעית, אף בזמן שנהוג תוספת... ואף לדעת רבינו תם, יש לומר דאיסורו משום תוספת (שאף איסור הקליטה בשביעית אסור משום תוספת שביעית), דכל שנקלט בשביעית, הוי הנטיעה כפעולת חרישה המועלת בשביעית, אבל בזמן הזה אין איסור רק משום 'מונין'.

והגית בו' דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורכי רע"ן ההלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן כתיבה ועריכה: רב"ט רועי אלמלם.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

לחצו על התמונה להורדת דפי לימוד עצמי לחיילים בואצפ וקבלת דפי

'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקה את הקוד הבא:

